



MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

V. KÖTETLEN

A megtalált madeleine

...semmi, se szalon, se Memoire-ék, se Madeleine-ék, se ezüst tálca, se madeleine, csak a szobámban lévő hatalmas tükör és benne ÉN. Mintha minden megváltozott volna abban a pillanatban, és szétáradt bennem az a biztonság, hogy én újra én vagyok, amelybe csak az az apró bizonytalanság vegyült, hogy „na jó, de melyik?”.

Csodálatos az emberi szem: tükrözi a külső világot, s látszik benne az is, ami legbelül van, de nem lennék Marcel Most, ha ennyiben hagynám a dolgot és nem nézném meg közelebbről; szóval ahogy ott a tükör előtt álltam és saját szemeimbe néztem vissza, egyszerre láttam benne Memoire-ék szalonjának dél-előtti ezüstös csillogását és Madeleine-ék szalonjának ájult délutáni homályát, majd hirtelen – két secperc és egy másodrogtön – feltűnt benne a külső világ is, a szobám, amelyet reggel óta nem láttam, holott mindvégig benne tartózkodtam, de most, hogy a régmúlt, a közelmúlt és az éppen zajló múlt egyetlen pontban, a sötét esti pupillában találkozik, ott láttam szemem nedves tükrében egy emberkét – mintha én lennék –, aki szobám ismerős tárgyai között szorong kétszázadrésznyire kicsinyítve hűen ahhoz a nyelvészeti leleményhez, hogy a pupilla babát jelent. Hogy a szobám zsúfoltsága okozta-e szorongásaimat, azt erősen kétem, de hogy egyáltalán nem volt benne szerepe, az is biztos. S ahogy kevésbé előkelő körökben szedi áldozatait a tífusz, a himlő vagy a diftéria, úgy gyűrt maga alá engem is egyik pillanatról a másikra köreinkben divatos gyógyíthatatlan nyavalya, az Ambivalencia. Szorongtam arra a gondolatra, hogy temetésre kell mennem, ugyanakkor izgatottan vártam is a szertartást, és magam sem tudom, hogy miért nem? A következő elmúlt pillanatban már hintómban ültem és az ablakon át néztem, hogyan hagynak maguk mögött a gyalogosok.

Egyikük Memoire-ék felé tartott hátrafelé araszolva, szimpatikus, álmodozó fiatalember – mintha én lennék –, egy másik éppen ellenkezőleg Madeleine-ék felé igyekezett barátságos, de élveteg arccal – mintha én lennék –, aztán láttam, amint köszönés nélkül elmentem magam mellett; hintóm közben elhagyta az Utcát, amely egyszerre jelentette az idealizmus galagonyabokrok-kal szegélyezett tévétját, és a materializmus élősövényel álcázott zsákutcáját,

amelyben úgy tévelyegtem napról-napra-reggeltől-estig-éveken-át, mint isten emberpalántái a gótikus székesfőiák füledt melegében és tompa fényében ég és termőföld között. Hintóm lassan utolérte a gyalogosokat, akik ezalatt már birtokukba vették a sétateret. Én maradtam hintómban, mert sokkal biztonságosabbnak tűnt innét szemlélődni, tudniillik e hintószemlélet újra és újra a megszokott valótlanúságba ringatott. Az árnyas platangesztenyék alatt különféle alakok mulattatták az időt. Az egyik padon az élet nagy misztériumáról, az Életről vitatkoztak; egyikük magas homlokú, intelligens íróféle – mintha én lennék –, azt mondta: „Az élet egy nagy Csoda.”, másikuk okosmű festőforma – mintha én lennék –, „Egy rakás ganéj, amelyből csipegetünk.” Most kinek higgyek: nekem vagy nekem? Kissé távolabb önfeladt szerelmespárt láttam – mintha én lennék –, elnéztem, milyen jól érzik magukat a bőrömben, mint akik kiábrándultak a világfájdalomból – elvégre a spleen is csak egy érzés és legalább olyan múltékony, mint a *déjà vu*, a *l’art pour l’art* vagy a makramé –, e párocska felidézte bennem azt a jóleső érzést, amikor az ember azt dédelgeti, aki legközelebb áll a szívéhez, azaz Önmagát; élvezet volt hallani, ahogy magukról beszélnek s közben mégis rám gondolnak, gyönyörűség volt átélni érzéseiket, amelyek mindvégig belőlem eredtek s minduntalan felém tartanak, és öröm volt megtapasztalni ahogy e végtelenség a tér minden élőlényére átragadt. Az ismerősöket, az ismeretleneket és a régi barátokat is úgy üdvözöltem, mintha én lennék, így ők is láthatták a saját szememmel, hogy nem feledkeztek meg rólam. Átaluk láttam meg, hogy nemcsak én vagyok a világon, hanem még én is, sőt ÉN, jómagam, én rólam nem is beszélve. Lassan már annyian voltam, hogyha összeszedném magam, akkor Párizs összes szalonjába eljuthatnék, s egyazon időben ünnepelehetném Sznobéknál, Unalmaséknál, Képmutatóéknál, Mindenhatóéknál, Zártkörűéknél, Gőgöséknél azt az embert, aki mintha én lennék.

A következő elmúlt pillanatban úgy tűnt, mintha már a hídon lennék, s valóban ott hömpölygött alattam a Madeleine folyó sötét vize, s mintha én lennék e hömpölygő áramlat, a homályos meder, a csillogó felszín, a folyó mindkét partja egyszerre, mintha a folyóparti fák se fák volnának, csak megannyi én állna vigyázzba tisztelgésül a Panta Madelén áramlása előtt; mintha én lennék a vízbe hulló összes későesti napcsepp, sőt a víz zúgása is, amit hintómban ülve hallok, és a sűgás is, amit e zúgás okoz a fülben, a lelkembe szivárgó hangulat, amitől hangulatba jövök, és mintha a mintha is én lennék. Olybá tűnt, mintha ez az egész nem is kívül zajlana, hanem itt legbelül, bár ezt képzelni, azt hiszem, ugyanolyan ostobaság, mint azt állítani, hogy nem így van. Semmi sincs közelebb a tényekhez, mint a képzelet, hozzám pedig az Ambivalencia; mikor már már úgy tűnt, mintha én én lennék – amivel nem is jártam olyan messze az igazságtól –, akkorra már hintóm a Fehér Ló Árnyéka nevű mulató előtt járt, ahonnan éppen akkor lépett ki egy rokonszenves fiatalember – mint-

ha én lennék –, megállt, káromkodott egy nagyot – mintha nem én lennék –, majd köpött egy még nagyobb – mintha tényleg nem én lennék –. Azonnal szorongani kezdtem, mert hasonlított rám, de szorongásomat még azonnalabb elűzte a páni félelem, hogy esetleg én is hasonlítok hozzá, s miközben hintóm bekanyarodott a temető felé vezető kavicsos útra, egyfolytában az ablakban tükröződő magammal próbáltam vigasztalódni, hogy egyikünk biztosan hamisítvány.

Apró parafakoporsóban feküdt a halott, odaléptem hozzá, hogy még egy utolsó pillantással elbúcsúzzak tőle, de amikor megpillantottam, először nem kaptam levegőt, másodszorra fulladozni kezdtem, harmadszorra pedig úgy tűnt, hogy ez a két állapot egy, netán két örökkévalóságig is eltarthat. Kis azonnal múlva mégis visszatért belém az élet, amit abból éreztem, hogy teljesen elhűlnék az ereim, olyannyira, hogy abban a pillanatban nem lehetett volna eldönteni, melyikünk testhőmérséklete alacsonyabb, az élő vagy a halotté. Jeges áram futott végig rajtam, egész valótlansággal beleborzongtam, de nem a halott bőrének szokatlan látványára, mely olyan volt, mint a sivatagi napon levedlett összeszáradt kígyóbőr, nem is a rajta lévő madeleine-morzsa gusztustalansága, nem is a szertartás felemelő borzalma miatt, hanem azért, mert a halott, akit magam előtt láttam, én voltam.

„Igen, de mégsem vagy mégis, de hogy is van ez, hogy nincs, hogy nem az vagyok, aki, hanem aki nem” – fogalmazódott meg bennem a teljes igazság a maga kristálytisztaságában, aztán minden elsötétült előttem – egyébként is késő este volt –, s már csak a gyászbeszéd foszlányait hallottam” azt képzelte... azt is képzelte... meg azt képzelte... azt képzelte, hogy képzelte... minden képzeletet felülmúlt, s alulmaradt...” Ugy zuhantak rám e szavak, mint koporsóra a göröngyök, nem volt védekezés ellenük, egyre mélyebbre süllyedtem önmagam előtt s végül már csak tompa puffanásokat hallottam, mint amikor anyám reggelenként ajtómon kopogtatott, hogy ébredjek már fel.

Erre kinyitottam a szemem.

A következő elmúlt pillanatban rendkívüli érzés fogott el, valami olyasmi, mint amikor az ember a spanyolfal mögé néz s ott meglátja a kagylóból születő Madeleine-t, akinek meztelen teste olyan szépséges fénnel árasztja el az elméjét, hogy menten kiábrándul a világfájdalomból, amit persze addig is csak képzelt öntelt gögijében. S bár korábban még magamba akartam temetkezni amiatt, hogy elvesztettem ÉNt, aki olyan fontos volt számomra, de most szemem felcsillant és elárasztott az a boldog érzés, hogy túléltem saját halálomat.

Éreztem, hogy vagyok, de hogy ki van, az már egyáltalán nem érdekelt; vettem egy mély lélegzetet, éreztem, ahogy a nyugalom szétárad bennem és elindultam a későtavaszezi levegőn. Vakító fehér sírkövek mellett mentem, melyeken fekete vésések jelezték, hogy mit hagyok magam mögött „ÉN”, „én”, „nem-én”, „énén” „ególem”, „kretén”, „könnyedén”, „mondén”, „semmi és

mindén”, és ahogy elhagytam a temetőt, nem szálltam hintóba, hanem könnyű lélekkel erőteljes madeleine-illatot árasztva magamból gyalog indultam el hazafelé.

Utam itt kezdődik és művem ugyanitt ér véget, melyet abból a megfontolásból nem folytatok, hogy ez már nem én rólam szólna, s ami nem én rólam szól, az bizonyára – velem együtt – untatná a kedves Olvasót.

Arra a végső kérdésre pedig, hogy kigyógyultam-e végérvényesen az úri divatos nyavalyából, az Ambivalenciából, arra biztos választ tudok adni: igen is, meg nem is.

(Ferdítette: ÖRDÖG OTTÓ)

